

- za ANNALES, Koper (objavljeno 1999.)

Tihomira Stepinac Fabijanić, prof.
Etnolog
Zavod HAZU - Rijeka
Ružićeva 5

Tel: 051 424 554

Kažuni - recenzija knjige:

Luciano Lago (urednik): **Kažuni. Kamena zdanja i krajolici središnje Istre - inventar za povijesno pamćenje**, 399 str., 24x34 cm. Prijevod: Valnea Delbianco i Loretta Gropuzzo. Pula: C.A.S H., 1966.

U studenom 1994. godine u Trstu je objavljen zbornik: **Le casite; Pietre e paesaggi dell' Istria centro-meridionale - Un censimento per la memoria storica**, u izdanju Centra za povijesna istraživanja iz Rovinja (edicija 'Radovi'), u sunakladništvu s Unijom Talijana iz Trsta, Zajednicom Talijana iz Vodnjana i Odsjekom za zemljopisne i povijesne znanosti - Centrom za katalogizaciju istarskih kulturnih dobara Sveučilišta u Trstu. Hrvatski prijevod te knjige izašao je u Puli u srpnju 1996. pod nazivom: **Kažuni. Kamena zdanja i krajolici središnje Istre - inventar za povijesno pamćenje**, u izdanju C.A.S.H.-a iz Pule i u prijevodu V.Delbianco i L.Gropuzzo.

Tisuću i dvjesto primjeraka pulske naklade namijenjeno je prodaji, za razliku od izdanja na talijanskom jeziku, koje je pak objavljeno povodom tridesete obljetnice suradnje Narodnog sveučilišta u Trstu sa Zajednicom Talijana u Rijeci, što je obilježeno visokim pokroviteljstvom talijanskog i hrvatskog državnog predsjednika.

Međutim, dok su luksuzna tehnička oprema i sadržaj rovinjskog izvornika u cijelosti reproducirani (obje knjige tiskane su u Italiji), pulskom prijevodu nedostaje kompletan predgovor koji je napisao Giacomo Borruso (tada rektor Sveučilišta u Trstu). Umjesto toga vrlo intrigantnog uvoda, hrvatskom je prijevodu dodan kratak proslov Uredničkog kolegija, dok je u zaglavlju knjige talijanski sažetak zamijenio hrvatski.

Knjiga je podijeljena na tri dijela: u uvodnom dijelu se na 96 strana iznose teoretska polazišta istraživanja i šira gledišta o krajoliku, drugi dio na 69 strana raspravlja kažune i tipski slične građevine, a u trećem dijelu se na 198 strana daje popis, smještaj i katalogizacija kažuna na dijelu prostora jugozapadne Istre.

Poznati kartograf i sveučilišni nastavnik iz Trsta Luciano Lago u uvodnom dijelu donosi dijelom pretisnute, dijelom izvorne radove; pod naslovom **Teritorijalno kulturno pamćenje**, gdje obrazlaže talijanski istraživački projekt u Istri na kojem je zasnovana glavnina zbornika. Rezultate tog istraživanja prikazuje kao “prvi inventar kažuna” i “u Istri prvo veliko sistematizirano djelo o dokumentaciji i istraživanju jednog kulturnog dobra”. Ta tvrdnja, međutim, ne stoji, jer je iz objavljena prinosa poznato da je od 1979. do 1983.g. već opisano više od stotinu kažuna u okviru etnološkog istraživanja (**Tihomira Stepinac Fabijanić: Paleoetnološka istraživanja kamenih poljskih kućica okruglog tlocrta u Istri**. Problemi sjevernog Jadrana 6, 1988, 109-132; v. prvu napomenu na str. 111; također v. popis bibliografije autorice na temu kažuna u Istri, koji je u ovom zborniku samo djelomično naveden).

Također ne stoji tvrdnja L.Lagoa da je ostvarenim popisom “omogućeno određivanje točnih granica njihove rasprostranjenosti”, jer zbornik ne donosi zemljovide drugog reda (sa zaokruženim područjima zastupljenosti) nego karte pojedinačnih smještaja, tj. zemljovide prvog reda. Ako se pak zemljovidom drugog reda drži onaj donesen na str. 115 (ovdje, međutim, bez navođenja autora i izvora), njegovom usporedbom sa prije navedenom publikacijom autorice T.Stepinac Fabijanić uočava se identičnost, odnosno

odstupanje od izvornika samo u grafičkom oblikovanju (talijansko je izdanje zbornika nadomjestilo sve hrvatske toponime talijanskima, koji su pak u hrvatskom izdanju nanovo uvršteni, ali je blago izmijenjen profil osjenčenosti grafičkih likova; v. prilog u slikama). Nema nikakvih sadržajnih dorada ili dopuna s terena. Stoga se rabljenje te ilustracije umjesto mogućeg citatnog previda može nazvati plagijatom.

U daljnjem članku Luciana Laga **Ruralni krajolik: jedna metodološka pretpostavka** razvidan je njegov osebujan stav kako prema opisivanim pojavama (npr. Vlahi i katuna), tako i strukovnim pristupima u kojima su sasvim zaobiđeni hrvatski istraživači (npr. B.Gušić, M.Marković, A.Stipčević i dr.), posebno kada se razmatra pitanje podrijetla i tradicijskih karakteristika priobalja i brdskog zaleđa na hrvatskoj strani Jadrana. Takve njegove iznimno subjektivne predodžbe seljenja i kulturnih promjena u Istri na početku novog vijeka iznijete su u poglavlju **Porečki kras**; tako kulturno uređenje krajolika pronalazi u stočarskim, dapače isključivo vlaškim zaposjedanjima i raščlanjivanjima prostora, izgled spominjanih istarskih mjesta (posebno s nazivom Katuni) smatra potvrdom vlaščkoga podrijetla “zbog nedvojbene sličnosti s vlaškim selima na obroncima Dinare” (72); u tim skorašnjim balkanskim doseljavanjima ne spominje Hrvate (tek iznimno u drugom radu).

Autorov izraz **srpsko-hrvatski jezik** (stanovništva Istre) Urednički je kolegij smatrao pogreškom i preveo kao **hrvatski jezik**, pa u Predgovoru o tom piše: “Naime, kad spominje stanovnike ruralnih područja unutrašnjosti poluotoka on koristi gotovo uvijek izraze ‘slavenski doseljenici’, ‘balkanski koloni’, ‘Vlasi’, nigdje nema Hrvata kao žitelja Istre koji ovdje žive od kasne antike i ranog srednjeg vijeka. Čak u izvorniku, na 69.str, njihov jezik naziva ‘lingua serbo-croata’.” Uspoređujući zamoljeni, a neobjavljeni, tekst predgovora prijevodnom izdanju s ovim uredničkim predgovorom, nailazimo na idući dio: “Način pak kojim se u člancima L.Lagoa raspravlja o etničkim, gospodarskim i kulturološkim mijenama u prošlosti Istre, tendenciozan je i neprihvatljiv, posebno kad govori o stanovništvu Istre u ruralnim sredinama koristeći isključivo termine poput ‘Immigranti slavi’, ‘recenti coloni balcanici’, ‘Morlacchi’, a o njihovom jeziku kao ‘lingua serbo-croata’. Pri tome se Hrvati kao žitelji Istre od kasne antike naovamo, uz to i većinsko stanovništvo, kao ni njihov zasebni kulturološki identitet potvrđen glagoljaškim spomenicima i drugim samosvojnim kulturnim elementima, i ne spominju u cijelom tom uvodnom dijelu knjige (kao

uostalom ni Slovenci)” (iz **rukopisa Tihomire Stepinac Fabijanić**). Ipak je i predgovor, s ovim dijelom prepisanim bez navodnika, potpisan tuđim imenom.

Polazišta za navedene stavove L.Laga razumljivija su ako ovdje navedemo u čemu se sastoji sadržaj uvodnika G.Borrusoa (izostavljenog u prijevodu zbornika) , gdje se ističu važne povijesno-zemljopisne studije, uključujući i “izdanje obimnog povijesno-zemljopisnog atlasa Italije, u kojem se napokon u cijelosti, s novim i dogoočekivanim saznanjima, razmatraju metodološki problemi i opće tematske spoznaje povijesnog predstavljanja naše zemlje. (...) Potreba za stalnim stručnim nadzorom najviše se osjeća kod kulturnih dobara. (...) **Zbog toga su naši nastavnici dužni prepoznati ulogu koja se, i prema detaljnim službenim napucima talijanske Vlade (npr. tzv.’Zakonom o pograničnim zonama’), u vezi s tim od njih očekuje.** (Potert T.S.F. i J.K.) Stoga (...) je predloženo i dogovoreno osnivanje Centra za katalogizaciju kulturnih dobara Istre, koji će u sklopu Fakulteta i Odsjeka za zemljopisne i povijesne znanosti (ali otvorenog također i za vanjsku suradnju), djelovati kao znanstveni centar za kulturnu promidžbu, zadužen za inventarizaciju, katalogizaciju, proučavanje i populariziranje bogatog nasljeđa kulturnih dobara koje nalazimo u Istri.” Prošireni je tekst Borrusova predgovora objavljen u travnju 1996. u 15.broju **La ricerca**, biltena rovinjskoga Centra za povijesna istraživanja.

Drugi dio knjige donosi radove više autora, a započinje tekстом Carla Donata **Privremena skloništa: kažuni**. Problem je, međutim, u tome što pretežan dio ovog rada zapremaju neoznačeni navodi iz spomenutog djela hrvatske autorice. Izuzmemo li ovdje i navode talijanskih autora (koji su ipak označeni), proizlazi da autor ne iznosi ni jednu vlastitu tvrdnju. Na 130. str. nejasno je naveden podatak o dokumentiranju izgradnje kažuna, odnosno nedostaje cjelovit opis gradnje kažuna iz 1984.g. snimljene za TV Zagreb (**Tihomira Stepinac Fabijanić: Kažuni, kažete, hiške, kočee....**, Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije. Ljubljana 1987, 89-99, v.str. 92 i 99). Odjeljak **Područje raširenosti** (155-174) napisao je Donato poprativši ga mnoštvom fotografija inozemnih lokaliteta, kao i odjeljak **Podrijetlo** (175) u kojem ponovno prepisuje cijele pasose navedene autorice, izostavljajući pak upravo onaj dio u kojem se izvorno razmatra postavka (za koju se zalaže više autora) da su **kažune, casite, hiške, kočee i kućice** u Istri, te **bunje, čemere, kućarice, trime**, kako se još ovakve konstrukcije nazivaju u Dalmaciji, kao prastari sredozemni supstrat u

ranom srednjem vijeku većim dijelom preuzeli Hrvati, i to izravno od ilirskih romaniziranih starosjedilaca s kojima su se stopili i čije su mnoge kulturne elemente prihvatili na sličan način, miješajući ih s vlastitim naslijeđem i stvarajući nove oblike. Na tome se mjestu zapaža i da je na plodnim poljima južne i jugozapadne Istre **casite** kao svoje naslijeđe zadržalo domorodno romansko i romanizirano stanovništvo, koje je nastavalo veće gradove i naselja i tu se održalo u većem broju, dopunjeno poslije doseljenim kolonistima iz južne Italije i Furlanije. Iz plagiranog rada su zaobiđeni oni ulomci koji se ne daju uklopiti u isključivo i dugovječno viđenje talijanske baštine u Istri. Ozbiljan rad o ovoj temi ne bi smio izostaviti spomenute činjenice, zasnovane ponajprije na samim rasprostranjenjima, tradicijskom nazivlju, opisima u povijesnim izvorima, legendama i narodnim kazivanjima.

Naposlijetku, treći dio knjige počinje s **Popisom** Tullija Vergeria. Prethode mu kratka uvodna štiva urednika zbornika i samog terenskog istraživača. Ovdje Lago zaključuje da kažuni “**svjedoče, u stvari, u većoj ili manjoj mjeri, o nazočnosti jednog naroda s vlastitom i osebujnom civilizacijom**” (potcrt T.S.F. i J.K.). Vergerio je ovdje ustanovio tablicu bitnih obilježja pohođenih građevina, i po jedinstvenoj numeraciji popratio ih smještajnim, fotografskim ili arhitektonskim ilustracijama (iako taj rad nije uspio posve ispuniti). Sveukupno, Vergeriov rad najvredniji je dio zbornika. U zborniku raskošno ilustriranu fotografijama to je ujedno i jedini njegov dio u kojem su fotografije s građevinama povezane brojevima. Preostale fotografije očito su umjesto provjerljive referentnosti usmjerene postzanju vizuelnog dojma.

U poglavlju **Kažuni u katastarskoj općini Vodnjan** nalazimo tekst Anite Forlani **Vodnjan i njegovo područje**, zemljovide i popis 173 kažuna. Na žalost, popis koji je izradila povijesno-etnografska grupa Zajednice Talijana u Vodnjanu, nije rađen po istim kriterijima koje je rabio T. Vergerio, ali je katastarsko označivanje omogućilo ustanovljavanje vlasništva.

Završni je odjeljak zbornika **Tipologija i oblik istarskih kažuna**, rad Donata Laga i Vergerija, vrlo praktičan i koristan dodatak. Knjiga završava osnovnom bibliografijom, listom sadržaja i stranim sažecima. Preostaje zaključiti da je s ovim radom hrvatska etnologija dobila izdanje zanimljivo za upoznavanje susjednih akademskih nazora, no nizom

neprijemnih tumačenja i postupaka znatno ispod sredozemne uljudbe i vrijednosti samoga gradiva koje mu je tema.

Recenziju priredila: **T. Stepinac Fabijanić** kao sažetak opširnijeg rada objavljenog u zajedničkom radu s **mr.Jadranom Kaleom** (v. osvrt u časopisu 'Vijenac' od 31.srpnja 1997. Br.93-94.